

II

За днес следобед в града е обявена демонстрация. От месеци насам цените се покачват и нищетата е по-голяма отколкото през войната. Надниците не достигат за най-необходимото, а дори да имаш пари, нерядко нищо не можеш да си купиш с тях. Затова пък изникват все повече питейни заведения и танцови локали, все повече се засилват спекулата и измамата.

По улиците минават единични групи стачкуващи работници. Тук-там се събира народ. Говори се, че в казармите се струпвала войска. Но засега нищо не се забелязва.

Разнасят се възгласи „Да живее!“ и „Долу!“. На един ъгъл мъж държи реч. Но изведнъж всички се смълчават.

Бавно се задава шествие от мъже в избелели фронтови униформи. Крачат по четирима в редица. Отпред – големи бели плакати: „Къде е благодарността на отечеството?“ и „Военните инвалиди гладуват“.

Плакатите носят едноръки. Току се обръщат да видят дали демонстрантите зад тях не изостават – защото те вървят най-бързо.

Следват слепци с овчарски кучета на къси кожени поводи. Върху нашийниците им има червен кръст. Внимателно вървят редом с господарите си. Спре ли шествието, тутакси присядат и слепците също спират. От време на време улични псета джавкат и размахали опашки, се втурват към овчарките да си поиграят и полудуват с тях. Те обаче само извържат глави и не реагират на

подушванията и лая. И макар да са с будно наострени уши и в очите им да свети живец, се движат така, сякаш никога повече няма да тичат и скачат, сякаш осъзнават предназначението си. Отличават се от събратята си както милосърдните сестри от веселите продавачки. Другите кучета не се задържат дълго, след две-три минути се отказват и се изнизват с такава бързина, все едно бягат от нещо. Само един едър пес стои с широко разкрасени предни крака и лае протяжно, дълбоко и жаловито, докато шествието го отмине.

Странно – всички тези хора са ослепели във войната и затова се движат по-различно от слепите по рождение – по-стремително и същевременно по-предпазливо, тъй като все още не притежават увереността на дългите години мрак. У тях и досега живее споменът за багри, небе, земя и здрач. Все още се движат като зрящи, неволно вдигат или извърщат глава, като да видят кой разговаря с тях. Някои са с черни превръзки на очите, но повечето не ги носят, сякаш така се доближават малко повече до багрите и светлината. Вечерната заря бледнее зад сведените им глави. По витрините пламват първите лампи. Те обаче надали чувстват по челата си мекия нежен полъх на вечерта, а бавно крачат с грубите си ботуши през вечния мрак, обгърнал ги като облак, мислите им упорито и мрачно пъплят по нищожните цифри, които трябва, а не могат да им стигнат за хляб, покрив и живот. Лениво помръдват в угасналите им мозъчни клетки сенките на глада и нищетата. Безпомощни и изпълнени с глух страх, те усещат тяхната близост, но не могат да ги видят и не им остава нищо друго, освен един до друг да крачат бавно по улиците и да вдигнат безжизнени лица от мрака към светлината, с няма молба към другите, които виждат: вижте!

Зад слепците идват еднооките, обезобразените лица на ранените в главата, криви, безформено удебелени

уста, глави без носове и долни челюсти, лица, целите в червени белези, с дупки там, където по-рано са били устата и носът. А над цялото това опустошение – кротки, питащи, тъжни човешки очи.

Следват ги дългите редици на инвалидите с ампутирани крака. Мнозина имат вече протези, които при всяка стъпка се отмятат встрани и с дрънчане се удрят в паважа, като че ли целият човек е изкуствен, от желязо и шарнири.

Сетне минават страдащите от тремор. Ръце, глави, дрехи, целите им тела се тресат, сякаш все още треперят от ужас. Те нямат вече власт над себе си, волята им е угаснала, мускулите и нервите са се опълчили срещу мозъка, очите им са мътни и безсилни.

Еднооки и едноръки тикат в детски колички с мушамени завивки тежко ранените, които могат да живеят само в инвалиден стол. Неколцина теглят ръчна количка, каквато дърводелците използват за превоз на кровати и ковчези. На нея седи жив труп. Краката му липсват изцяло. Останала е горната половина от тялото на едър мъж, нищо друго. Мъжът има як врат и широко смело лице с гъсти мустаци. Може да е бил товарач на мебели. До него е изправен плакат с разкривени букви, които вероятно е изписал сам: „И на мен ми се иска да ходя, другарю!“ Със сериозно лице седи той, само от време на време се подпира на ръце, залюлява се и така се мести, за да смени позата си.

Шествието се ниже бавно по улиците. Там, откъдето минава, настъпва тишина. На ъгъла на „Хакенщрасе“ се спира задълго. Тук се строи голям танцов локал и улицата е задръстена от купчини пясък, колички за цимент и скелета. Между скелетата, над входа вече пламти червен неонов надпис: „Астория“. Количката с безногия спира точно под него и чака да вдигнат няколко железни пръта. Тъмната жар на фирмата залива мъжа и обагря в злоещо червено мълчаливото му лице, което като че ли набъ-

бва от чудовищна страст и всеки миг ще се пръсне от ужасяващ вик.

Но ето че шествието продължава и то отново се превръща в лице на товарач – излиняло от престоя в лазарета и от бледата вечерна заря – и благодарно се усмихва, когато фронтови другар пъха цигара между устните му. Групите тихо се нижат по улиците, без възгласи, без възмущение, сдържани, притаили в себе си само вопъл, а не обвинение – те знаят: който вече не може да стреля, не бива да очаква кой знае каква помощ. Ще стигнат до кметството и ще постоят там, някой секретар ще им каже две-три думи, сетне ще се разпилят и един по един ще се приберат в стаите си, в тесните си жилища, при бледите си деца и сивата нищета, без капка надежда – пленници на съдбата, към която други са ги тласнали.

*
* *
*

С напредването на вечерта в града става все по-неспокойно. С Алберт се разхождаме из улиците. На всеки ъгъл се тълпят хора. Носят се слухове. Някъде вече имало стълкновение между войската и работническата демонстрация.

Внезапно откъм църквата „Св. Богородица“ долитат пушечни изстрели; отначало единични, после цял залп. С Алберт се споглеждаме и без да разменим и дума, се отправяме по посока на изстрелите.

Насреща ни тичат все повече и повече хора.

– Грабвайте оръжието, тия мръсници стрелят! – крещат те.

Ускоряваме крачка. Промушваме се през тълпата, провираме се напред, ето че и ние се затичваме – безпощадна, опасна възбуда ни тласка натам. Запъхтяваме се. Пукотевицата се усилва.

– Лудвиг! – провиквам се.

Той бяга редом с нас. Устните му са стиснати, скулите изпъкват, очите са студени и напрегнати – на лицето му отново е изписано изражението от окопите. На Албертовото – също. И на моето. Тичаме към пушечните изстрели, сякаш теглени от злокобен сигнал.

С крясъци множеството пред нас се отдръпва назад. Пропъхваме се напред. Жени закриват очи с престилки и се втурват да бягат. Надига се яростен рев. Отнасят ранен.

Стигаме пазарния площад. Пред кметството е разположена войска. Матово блещукат каските. До външното стълбище е изправена готова за стрелба картечница. Площадът е пуст – хората са се скупчили в улиците, които се вливат в него. Безумие би било да се отиде по-нататък. Картечницата владее площада.

Но ето че един все пак го прави, сам-самичък. Народът зад него извира от търбусите на улиците, клокочи покрай сградите и се струпва в черна маса.

Мъжът обаче е много по-напред от нея. В центъра на площада излиза от сянката, хвърляна от църквата, и луната го осветява. Звучен рязък глас извиква:

– Назад!

Мъжът вдига ръце. Луната е толкова силна, че когато заговорва, в тъмната дупка на устата му проблясват бели зъби.

– Другари...

Всичко притихва. Гласът му се извисява самотен между църквата, сградата на кметството и сенките, досущ самотно пърхаш над площада гълъб.

– Другари, хвърлете оръжието! Нима ще стреляте по братята си? Хвърлете оръжието и елате при нас!

Никога досега луната не е била толкова ярка. Тебеширенобели са униформите пред кметството. Прозорците светлеят. Осияната половина на църковната камбана-

рия е огледало от зелена коприна. Каменните рицари на входа с блещукащите си шлемове и наличници се открояват от засенената стена.

– Назад или ще стреляме! – студен прозвучава заповедният глас отпреди малко.

Озъртам се за Лудвиг и Алберт. Това беше нашият ротен! Беше гласът на Хел. Задавя ме напрежение, все едно са ме накарали да присъствам на екзекуция. Зная: Хел ще нареди да стрелят.

Тъмната човешка маса се раздвижва в сянката на сградите, разлюлява се, надига се ропот. Минава цяла вечност. После двама войници с пушки се отделят от стълбището и се насочват към самотника в центъра на площада. Сякаш се изнизва цяла вечност, докато стигнат до него, сякаш тъпчат на място в сиво тресавище – лъскави платнени кукли с готови за стрелба пушки. Мъжът ги очаква спокойно. Щом стигат до него, повтаря:

– Другари...

Двамата го хващат под мишниците и го помъкват напред. Мъжът не се съпротивлява. Влачат го толкова бързо, че той се препъва. Отзад се чуват пронизителни викове, масата се раздвижва, цяла една улица тръгва бавно, неравномерно напред. Ясният глас командва:

– Отведете го по-бързо! Откривам огън!

Предупредителен залп изтрещява във въздуха. Внезапно мъжът се отскубва, обаче не се спасява с бягство, а хуква право към картечницата.

– Не стреляйте, другари!

Още нищо не се е случило, но щом съзира бягащия невъоръжен човек, множеството също се придвижва напред и се люшва в тесния проход покрай църквата. В следващия миг над площада полита команда, гръмотевичното тракане на картечницата се разбива в многократното ехо от сградите и куршумите със свистене и звън се удрят в паважа.